

פתיחה למסכת קידושין

ערן כהאן

שאלות על הסוגיה
כסף שטר וביאה - כתהליך
סוגיה דידן
"קִיחָה קִיחָה מִשְׁדֵּה עֶפְרוֹן"
"וְאִרְשֶׁתֶּיךָ לִי לְעוֹלָם"
לשון 'קִיחָה'
מסכת קידושין

משנה. האשה נקנית בשלוש דרכים, וקונה את עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף, בשטר, ובביאה. בכסף - בית שמאי אומרים: בדינר ובשוה דינר, ובית הלל אומרים: בפרוטה ובשוה פרוטה. וכמה היא פרוטה? אחד משמנה באיסר האיטלקי. וקונה את עצמה בגט, ובמיתת הבעל. היבמה נקנית בביאה, וקונה את עצמה בחליצה, ובמיתת היבם.

גמרא. מאי שנא הכא דתני האשה נקנית, ומאי שנא התם דתני האיש מקדש? משום דקא בעי למיתני כסף, וכסף מנא לין? גמר קיחה קיחה משדה עפרון, כתיב הכא: כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וכתיב התם: וְנָתַתִּי בְּכֶסֶף הַשְּׂדֵה קֶחַ מִמֶּנִּי, וקיחה איקרי קנין, דכתיב: הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם. אי נמי: שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ, תני האשה נקנית. וניתני התם האיש קונה! מעיקרא תני לישנא דאורייתא, ולבסוף תני לישנא דרבנן. ומאי לישנא דרבנן? דאסר לה אכולי עלמא כהקדש.

שאלות על הסוגיה

1. "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעֻלָּהּ" - כיצד קבעה הגמרא שהמילה 'יקח' מתארת קנין כסף, הרי ברור שאין הכוונה שבכל פעם שנאמר בתורה "יקח" הכוונה לקנין

- כסף¹!! וכן כיצד למדו חז"ל שהמילה 'ובעלה' מתארת קנין **ביאה**? ועוד, הביאה מופיעה בפסוק כשלב המשך, ולא כאופציה נוספת של קידושין² (והיה לו לומר: "כי יקח או יבעל...")? ומדוע קנין **שטר** לא מופיע על פי סדר הקניינים, אלא רק כמה פסוקים מאוחר יותר, בהקשר של **גט**? לכאורה פשט הפסוקים מתארים נשיאת אשה, וכיצד יצאו חז"ל לדרשותיהן?
2. שאלה הגמרא: מדוע **נקנית**? וענתה: "משום דקא בעי למתני כסף". תשובת הגמרא אינה מובנת כל עיקר! ממה נפשך: הרי גם בישטר וביאה' שייך לשון 'נקנית' (כלשון המשנה!)? ואם לא כן - מדוע אין הגמרא מקשה מיד: "ותני תרתי אטו חדא?!"? כלומר, מדוע נקטה המשנה לשון שמתיחסת לקנין אחד בלבד (תוספות)!!
- לכשנעמיק נגלה שמה שעשתה המשנה (כאשר נקטה לשון 'קנין' משום כסף) אינו המצאה שלה!
- התורה בעצמה, רומזת ומדגישה לנו את קנין כסף משאר הקניינים. **"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה** - המילה **יקח**, המתארת קנין, מתיחסת דווקא לקנין **כסף** (דהיינו, בניגוד לשאר צורות הקנין, קנין כסף נלמד מהמילה שמתארת את פעולת הקנין עצמה). בעצם יוצא שהמשנה עשתה את מה שעשתה התורה, ואם כן השאלה רק מתגלגלת אחורה - איזו משמעות מיוחדת רואה התורה בקנין **כסף** אצל קידושין?
3. מדוע כתבה התורה בלשון **"כִּי יִקַּח"** בשביל שאצטרך לעשות גזירה שווה? מדוע לא כתבה במפורש **"כִּי יִקְנֶה"**? וכבר מצאנו לשון קנין באשה - **"קָנְיָן בְּסִפּוֹ"** (שם משמאל, פרשת חיי שרה)!!
4. קשה על עצם הלימוד של **'קִיחָה קִיחָה'** - ב"כ **יקח** - ה'קִיחָה' מתיחסת **לאשה**, ואילו ב"כ **יקח** קח **מִמֶּנִּי**, ה'קִיחָה' מתיחסת **לכסף עצמו** (תוספות)?
5. כידוע, כשהגמרא מחפשת סיוע או הוכחה מפסוק, היא לא תביא יותר פסוקים ממה שהיא צריכה. לעומת זאת כאן, אחרי שהגמרא כבר סיימה להוכיח שללקיחה בכסף קוראים **'קנין'**, היא מביאה הוכחה נוספת מפסוק מירמיהו (ולא רק שהוא מיותר, הוא אף גורע מהלימוד הראשון)!!
6. על הביטוי 'האשה נקנית' שואלת הגמרא שתי שאלות:
- א. מדוע נאמר **"האשה נקנית"** ולא **"האיש קונה"**? ב. ומדוע נאמר **"האשה נקנית"** ולא **"האשה מתקדשת"**?

¹ "לא יקח איש את אשת אביו" - האם חל האיסור דווקא בקידושי **כסף**? "מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה" - כאן ברור שאין הכוונה אפילו לשלב האירוסין! "כי יקח איש אשה חדשה, לא יצא בצבא... נקי יהיה לביתו שנה אחת" - גם כאן ברור שאין הכוונה לשלב האירוסין, שהרי רק משלב הנישואין מתחיל דין נקי יהיה לביתו".

² זה הרי מה שהביא את ר' יוחנן ללמוד מ"בעולת בעל" (דף ט' עמוד ב'), ומזה לומד רבא שרק "קידושין המסורין לביאה - הוּו קידושין" (שם).

- שאלה א' מתיחסת ל'אשה', ואילו שאלה ב' מתיחסת ל'נקנית', וכידוע, הגמרא בדרך כלל הולכת על פי הסדר של המשנה, ומדוע אצלנו הפכה הגמרא את סדר השאלות. יתירה מזאת, לו שמרה על הסדר, היתה שאלה ב' נשמטת מאליה - וכלל הוא שהגמרא חוסכת בקושיות (ריטב"א)?
7. מדוע 'האשה' בה"א הידיעה (תוספות)?
8. מדוע נקראה המסכת 'קידושין'? היה הרבה יותר מתבקש לקרוא לה מסכת 'קניינים'?

לפני שניגש להבנת הדברים, נתרשם מדבריו של המלבי"ם³:

'פי יקח איש אשה' - אף שעל פי הפשט לא בא ללמד רק שלא יחזיר את גרושתו לאחר שנשאת, ולזה בא ב-ו"ו החיבור עד לא יוכל בעלה וגו', אבל לא היה לו להאריך. וירמיהו, אף שזכר האזהרה הזאת בדרך המליצה ('הן ישלח איש את אשתו'⁴), לא בא באריכות שכזאת, ומוכרח שבא גם להשמיענו כל דיני הקידושין וגירושין, וגם אשר תזנה תחת בעלה. ואין ספק שכל הדינים היו מקובלים איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום, ולכן מצוה וחובה עלינו להבין ולקרב דרשות חז"ל שיהיה לדרך הפשט.

ננסה, ככל שביכולתנו, להבין ולקרב אלינו דרשות חז"ל.

כסף שטר וביאה - כתהליך

הירושלמי פותח את המסכת עם הווה אמינא, שממבט ראשון נראית תמוחה:

כיני מתניתין או בכסף או בשטר או בביאה, ותני ר' חייא לא בן בסוף דבר בשלושתם, אלא אפילו אחד מהם.

מציע הירושלמי שאשה תקנה על ידי שלושת הדרכים גם יחד. נראה שמבין הירושלמי ששלושת דרכי קנין אשה הם **תהליך אחד שלם**. כדי להעמיק הבנה זו, נקביל את שלושת דרכי קנין אשה לשלושת הרגלים, לאמר, שלושת הרגלים - פסח, שבועות וסוכות - הם כביכול שלושת דרכי הקנין שעשה הקב"ה **בתהליך** התקשרותו לישראל בתקופת המדבר⁵:

³ דברים כ"ד, א'.

⁴ ירמיהו ג', א'.

⁵ מופיע בספרי הקודש שלושת הרגלים ושלושת האבות הם כנגד חסד דין ורחמים, ובמבוא לחכמת הקבלה מופיע ש"כסף - בחינת חסד, שטר - בחינת דין, ביאה - בחינת רחמים". כן מופיע בחז"ל שתקופת המדבר הייתה בחינת אירוסין (יומא דף נ"ד עמוד א', וראה שם משמואל פרשת פנחס, תרע"ו).

כסף - פסח

מצאנו שקנין בכסף הוא דרך חסד ואהבה. באותה ההנאה שמקבלת האשה מבעלה, גמרה ומקניא נפשה. ביציאת מצרים זוכים ישראל לחסדו ואהבתו של הקב"ה ('כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם'). באותה ההנאה שנעשתה לישראל - בשחרור עצמו, ובכסף שקבלו, קנאם הקב"ה לו לעם - 'עַם זֶה קָנִיתִי'.

שטר - שבועות

השטר מגדיר את מעמדה האיסורי של האשה. כאן אין האשה מקבלת דבר של ערך - השטר 'חספא בעלמא' הוא. הכתב, הוא שיוצר את הקדושה ובכך 'אסר לה אכולי עלמא כהקדשי'. התורה היא שטר התנאים שמגדיר בכתב את מעמדם האיסורי של ישראל, ומחיל עליהם קדושה⁶.

משותף לתורה ולשטר הקידושין, הוא האופציה השלילית. את קנין שטר תלמד אותנו התורה מגט. גם במעמד קבלת התורה, לעולם תודגש האלטרנטיבה השלילית (הקללות, ה'ארורים') על פני זו החיובית. במשמעות הדברים, מציאות הגט היא שנותנת לשטר את תקפו. לולא אופציה של גט, גם לשטר לא היה ערך. 'מקיש הויה ליציאה' איננו לימוד טכני, יש כאן תפיסה עקרונית. כן לגבי התורה - קבלתה, למרות ריבוי הקללות שבה, מבטאת רצינות ומחויבות כלפיה.

ביאה - סוכות

בסוכות זוכים כל ישראל לשבת בבית ה', ולהסתופף תחת צילו. בסוכות חוזרים ענני כבוד לישראל. המשכן, כמו ביתם של איש ואשה, מהווה את ביתם של כנסת ישראל וקוב"ה. שם נעשה המפגש המיוחד בו משרה הקב"ה שכירתו על ישראל. במוקד המשכן עומדים שני כרובים, פורשי כנפיים אחד אל השני, בדמות איש ואשה - 'איש ואשה, זכו - שכנה ביניהם'.

כיוון שמצאנו הקבלה עניינית בין התהליכים, היה מקום לחפש אחר התאמה סמנטית. ובצורה מפליאה, כך נאמר למשה ערב היציאה ממצרים⁷:

וְלִקְחָתִי (קִיחָה) אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי (הוִיָּה) לְכֶם לְאֱלֹהִים וַיִּדְעָתֶם
כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם: וְהִבְאֵתִי
(בִּיאה) אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתֵת אֶתָּה לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וְלִיעֶקֶב וְנָתַתִּי אֶתָּה לְכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי ה'.

תהליך קנין אשה בגי' דרכים מקורו בתהליך הקנין הלאומי של הקב"ה את ישראל בתקופת המדבר⁸.

⁶ מזכיר את המדרש שמתאר שבועה שפרחו האותיות באויר (בעקבות חטא העגל), כבר לא היה ערך ללוחות כשלעצמן - והשליכן משה מידי.
⁷ שמות ו', ז' - ח'.

סוגיה דידן

לאור ההקבלה שערכנו והמבנה שקבלנו, נחזור אל הדברים בהם פתחנו. ראשית, מאוד מובנת ההווה אמינא שמעלה הירושלמי. כסף שטר וביאה אינם רק שלוש דרכים פרטיות בקנין אשה. יש כאן תהליך שלם המורכב משלושה שלבים, ומן הדין היה שאשה תקנה על ידי שלושתם⁸. עם ההבנה הזאת מפגישה אותנו התורה בכך שהיא מציגה את הקניינים כתהליך ("כִּי יִקַּח... וּבְעֻלָּהּ") ולא כאופציות. יוצא מן הכלל קנין שטר, שלא מופיע כסדר, כיוון שבמהותו הוא נלמד מגט, כפי שהוסבר לעיל.

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעֻלָּהּ"

ננסה כעת להבין את פשט הפסוק. את שני השלבים המתוארים בפסוק ניתן להבין לכאורה בשתי צורות, כשהיחס ביניהם נשמר בצורה הבאה: "כִּי יִקַּח" מתאר את שלב הקנין, ו"וּבְעֻלָּהּ" מתאר את שלב החיים:

	"כִּי יִקַּח"	"וּבְעֻלָּהּ"
א. ההבנה הפשוטה:	קידושי כסף, שטר וביאה	נישואין
ב. הבנת חז"ל:	קידושי כסף	קידושי ביאה

נפרט: ניתן להבין ששלב ה'יקיחה' מתייחס לשלב הקידושין (בכסף, שטר ובביאה), והשלב הבא - 'ובעלה' - מתייחס לשלב הנישואין.

אולם, ניתן גם להבין אחרת: שני השלבים - 'יקיחה' ו'ובעלה' - מתייחסים לשלב **האירוסין** עצמו, כאשר ה'יקיחה' מתארת קידושי **כסף**, וה'ובעלה' מתארת קידושי **ביאה**.

שתי ההבנות הללו מתיישמות היטב בתבנית של שלושת הרגלים:

ניתן להבין ששלב ה'יקיחה' של עם ישראל בא לידי ביטוי בכל תקופת המדבר - יציאת מצרים, קבלת תורה ומשכן - זה. כביכול שלב ה**אירוסין** של הקב"ה וישראל, וה'ובעלה' מתאר את שלב ה**נישואין**, שבא לידי ביטוי בכניסה לארץ.

⁸ מובא בספר הפליאה: "... אבל הכוונה הוא כך שהאשה היא צריכה להתקדש בא' מג' דרכים, והם - כסף, שטר, ביאה, שכן הדבר למעלה, שהתפארת מקדש לכנסת ישראל או בכסף שהוא החסד, או בשטר שכותב לה הרי את מקודשת לי, או בביאה כענין: 'באתי לגני אחותי כלה'."

⁹ הסיבה שלהלכה די באחד מהם היא שיש התכללות בין שלושתם, ו"מי שאוחז בקצה החוט אוחז בחוט כולו".

מאידיך, ניתן לראות את ה'קִיחָהּ' וה'יובעלה' כשני שלבים בתקופת **המדבר** עצמה, כאשר ה'קִיחָהּ' מתארת את הקנין שנעשה ביציאת מצרים ('וְלִקְחָתִי'), וה'יובעלה' מתארת את החיבור שנוצר במשכן ('בְּאֵתִי לְגִנִּי').

נחזור לפסוק "בִּי יִקַּח" - איך, אם כן, ידעו חז"ל לאיזו בחינה מתכוונת התורה? כיצד הבינו חז"ל שלא כאפשרות הראשונה והפשוטה?

"בִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וּבְעָלָהּ" - המילה 'וּבְעָלָהּ' היא מיוחדת. לו רצתה התורה לתאר ביאה רגילה (כלומר, לא של קנין), הייתה צריכה לומר "בִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ". המילה 'וּבְעָלָהּ' מתארת פעולת **קנין**¹⁰, ממילא מוכרח שהמילה 'יִקַּח' מתארת קנין **פרטי** - כסף.

נמצא אפוא, שכוונת הפסוק היא כהבנה השניה, כפי שדרשוהו חז"ל. אמנם, לאור ההבנה הראשונה מתברר דבר מענין: אותה 'קִיחָהּ' - שמשמעותה **קנין** - יכולה לתאר את שלב ה**אירוסין** בכלל, ויחד עם זאת, את קידושי **כסף** (המבטאים את צד ה**קנין** שבאירוסין) בפרט. משמעות הדברים היא, שעת נרצה להעמיק במשמעות הביטוי 'קנין אשה', נצא לעיין בקנין **כסף** - המברר בתוכו את ערך ה**קנין** שבאירוסין, בצורה פרטית. כך רומזת לנו התורה, בכך שבחרה ללימוד קנין כסף, ביטוי המתאר את פעולת הקנין עצמה, ונראה שלהבנה הזאת בדיוק שולחת אותנו הגמרא:

פתחה הגמרא את המסכת עם ההבנה ש"תנא נקנית משום דקא בעי למתני כסף", לאמר, לשון 'נקנית' - על אף שקשורה לשלוש דרכי הקנין, מתייחסת היא לקנין כסף בצורה פרטית, כנאמר לעיל. מעתה, תבקש הגמרא להעמיק ביסודו של קנין כסף ("וכסף מנא לן?"), בכדי ללמוד על יסוד הקנין באשה בכלל.

קִיחָהּ קִיחָהּ מִשְׁדָּה עֶפְרוֹן

"וכסף מנא לן? גמר קִיחָהּ קִיחָהּ מִשְׁדָּה עֶפְרוֹן" - צורת הלימוד בגזירה שווה מאפשרת לראות מעבר לדין עצמו גם את שרשו. כשהתורה מלמדת אותנו לקיחת אשה מלקיחת שדה עפרון, היא מבקשת לטעון שיסוד הלקיחה באשה מונח בהבנת הלקיחה בשדה עפרון.

¹⁰ מסביר המלבי"ם (דברים כ"ד, א'): "ושם בעל יורה שעל ידי מעשיו נעשה שינוי בגוף הדבר הנקנה כמו שכתוב ו'אֶרְצָךְ תִּבְעַלִּי". כלומר, לעומת ה'יובא אליה', התאור של 'יובעלה' מתאר פעולת קנין. דומה שהיסוד לענין נמצא בצורה המיוחדת שבה מתארת התורה את ביאת היבם ('יובא עליה'), לעומת שאר הביאות ('יובא אליה'). ביאה **אלי** מתארת קירבה של חיבה, לעומת ביאה **עלי** המתארת ביאה שגומרת ויוצרת קנין. הבינו חז"ל שהמילה "וּבְעָלָהּ" (שהיא למעשה קיצור של **יובא-עליה**) מתארת ביאה של קנין.

מפורסם הקשר שבין האשה והקרקע¹¹:

אמר ר' אלעזר: כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר: זָכַר
וַיִּקְרָא בְרָאִם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם. ואמר רבי אלעזר: כל אדם
שאינו לו קרקע אינו אדם, שנאמר: הַשָּׁמַיִם שְׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נְתִן
לְבְנֵי אָדָם.

כשחז"ל מתארים את הפסיביות של האשה הם משתמשים בביטוי¹²: "אסתת
קרקע עולם".

אומר קהלת¹³: "בְּבִקְרָ זֶרַע אֶת זֶרַעַךְ, וְלַעֲרֹב אֶל תַּנַּח יָדְךָ". אדם זורע את זרעו
פעמיים. בבקר בשדה, ובערב ברחמה של אשתו. בשני המקומות מחכים כולם
לרוח. מחכים שתבוא הרוח ותעיף את הזרעים, או שתבוא הרוח - רוח התיים
של האדם. זריעה, לידה, צמיחה - אלו תהליכים מקבילים.

שדה מושקית נקראת - "שדה בעל". "רביעה ראשונה, רביעה שניה" הגשם רובע
את האדמה.

את ביאתם של ישראל לארצם, מדמה הנביא כביאת חתן לכלה - "כִּי יִבְעַל בְּחֹדֶר
בְּתוּלָה יִבְעֹלֶיךָ בְּיָדְךָ וּמִשּׁוֹשׁ חֶתֶן עַל כְּלָה יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ"¹⁴.

"א"ר יוסי מעולם לא קראתי לאשתי אשתי, אלא ביתי"¹⁵ - האשה היא הבית
הפרטי של האדם, וארץ ישראל היא הבית הלאומי של עם ישראל.

"אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת
ואומרת: בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני"¹⁶ - האשה
והשדה.

שלוש דרכי קנין לקרקע: כסף, שטר, וחזקה, ובמקביל - האשה נקנית בשלוש
דרכים: כסף, שטר, וביאה. הקשר בין 'חזקה' ל'ביאה' ברור - כשהתורה וחז"ל
מתארים את כניסת ישראל לארץ הם משתמשים בביטוי 'ביאה' - 'ביאה
ראשונה, ביאה שניה'¹⁷.

שתי קרקעות לאדם - קרקע רוחנית (תורה), וקרקע טבעית (אשה). ובמקביל,
שתי קרקעות לעם ישראל - קרקע רוחנית (תורה), וקרקע טבעית (ארץ ישראל).
מהבחינה הזאת, האשה והארץ הן אותו ענין.

"האשה נקנית" - לא רק האשה הפרטית.

¹¹ יבמות דף ס"ג עמוד א'.

¹² סנהדרין דף ע"ד עמוד ב'.

¹³ קהלת י"ז, ו'.

¹⁴ ישעיה ס"ב, ה'.

¹⁵ שבת דף קי"ח עמוד ב'.

¹⁶ סוטה דף ב' עמוד א'.

¹⁷ פעמים ששם שדה בא כמשל לאשה - "משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדה" (כתובות דף י"א, עמוד ב').

הקשר בין איש ואשה הוא בבואה מצומצמת של הקשר שבין עם ישראל לארץ ישראל. לימוד קנין אשה מקנין ארץ ישראל על ידי אותו ביטוי - 'קיתה' - מברר שהקישור אל שתייהן זהה במהותו, ועל מהותו ננסה לעמוד כעת.

”וארשתיך לי לעולם”

הקשר שבין ישראל לארצו הוא פנימי ועמוק מעצם הבריאה, ואינו תלוי בדברים חיצוניים. כזהו הקשר שבין איש ואשה - הנלמד ממנו - ודווקא דרך קניין כסף, המבטא את הבחינה הסגולית והבלתי תלויה שבקשר¹⁸.

כשאברהם אבינו קונה את מערת המכפלה בכסף, הוא מגלה בזאת את הקשר הסגולי של עם ישראל לארץ ישראל. קשר נצחי שלא תלוי בשום גורם, ושלא ינתק לעולם. לכן, אחרי שהביאה הגמרא את המקור ללימוד קנין אשה בכסף מהיהודי הראשון שקנה אדמה בארץ ישראל, היא לא עוצרת. היא תביא עכשיו את הסיפור של היהודי האחרון בתנ”ך שקונה שדה בארץ ישראל, **ערב היציאה לגלות**. הגמרא מחברת אותנו דווקא לסיפור קניית השדה של חנמאל, בו באמת מתברר שהקשר בין עם ישראל לארץ הוא נצחי, ושום גלות לא תנתק אותו - **”שדות בכסף יקנו... הנגב כי אשיב את שבותם נאם ה”**.

בהמשך מתנבא ירמיהו על השיבה לארץ, כששתי בשורות בפיו¹⁹:

כִּי כֹה אָמַר ה' פֶּאֶשֶׁר הִבְאֵתִי אֶל הָעָם הַזֶּה אֵת כָּל הַדְּעָה הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת בֶּן אֲנֹכִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם: וְנִקְנְהָ הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים שְׂמָמָה הִיא מֵאִין אָדָם וּבְהֵמָה נִתְּנָה בְיַד הַכַּשְׂדִּים: שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכֹתוֹב בְּסֵפֶר וְחֲתוּם וְהָעֵד עֲדִים בְּאֶרֶץ בְּנִימָן וּבְסֹבֵיבֵי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הַהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוֹתֶם נָאִם ה'.

כֹּה אָמַר ה' עוֹד יִשְׁמַע בְּמָקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים חֲרֵב הוּא מֵאִין אָדָם וּמֵאִין בְּהֵמָה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם הַנְּשֻׁמוֹת מֵאִין אָדָם וּמֵאִין יוֹשֵׁב וּמֵאִין בְּהֵמָה: קוֹל שִׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמֹחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֵת ה' צְבָאוֹת כִּי טוֹב ה' כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ מִבָּאִים תוֹדָה בֵּית ה' כִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוֹת הָאָרֶץ כְּבָרְאשְׁנָה אָמַר ה'.

¹⁸ גם בתבנית שלושת הרגלים, הנקודה שבה התבררה הרמה הסגולית בקשר שבין ישראל לקביה, היתה יציאת מצרים (ראה נצח ישראל פרק י"א) - המקבילה לקניין כסף כאמור.
¹⁹ ירמיה ל"ב, מ"ב - מ"ד, ובפרק ל"ג, י" - י"א.

שני דברים יקרו בערי יהודה ובחוצות ירושלים: שדות בכסף יקנו, וקול חתן וקול כלה - היינו הך.

רצתה הגמרא, בעקבות התורה, ללמדנו בפתחת המסכת את יסוד הקנין באשה - יצירת קשר עמוק ופנימי, שמקורו בקשר שבין ארץ ישראל ועם ישראל²⁰.

לשון 'קִיחָה'

לאור דברינו, נראה שיש מקום להתבונן במשמעות הביטוי המיוחד שנקטה לו התורה - 'קִיחָה'. או נשאל את שאלת השם משמואל - מדוע לא השתמשה התורה בלשון פשוטה של 'כי יקנה איש אשה'?

בפשטות נאמר, ש'קנין' מתאר את התהליך הפורמלי שנעשה. 'קִיחָה' יותר מבטא את הקרבה הפיזית שהתרחשה. אך נראה להסביר על פי דברנו, שהקרבה הפיזית הזאת מהווה רק סימן חיצוני, לתהליך הפנימי שמבטאת המילה 'קִיחָה'.

מסביר בעל הכתב והקבלה²¹:

כי יקח. לשון קִיחָה. פירושו רבותינו לשון קנין, שעל ידי כסף שנותן לה נקנית אליו... ולפי שעל ידי קדושין האשה נקשרת עם האיש להיות לו לבדו לבשר אחד, לכן נקרא לשון קִיחָה.

מחזיר אותנו ר' יעקב צבי מקלנבורג להופעות הראשונות של השרש²²:

וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּשֶׁן וַיִּקַּח אֶחָת מֵצִלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּד בְּשָׂר תַּחְתָּנָה: וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְאֶה אֶל הָאָדָם: וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עֲצָם מֵעַצְמִי וּבְשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקָחָה זֹאת: עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.

האשה לקוחה מאישה, על כן מה שצריך לעשות הוא 'כי יקח'. והנה שוב מתברר, לאור פרשיית הליקוחין שבגן עדן, למרות שכלפי חוץ נראה שיש כאן חיבור בין שני דברים חדשים, בעומק נעשה כאן חיבור של שנים שחוזרים להיות אחד, להיות נצח. מעבר לקנין הפורמלי, הביטוי 'קִיחָה' מקפל בתוכו את ההבנה שקיים בין האיש והאשה קשר נשמת²³.

²⁰ בזאת נוכל ליישב את שאלה מספר 6: לו פתחה הגמרא בשאלה הראשונה, היתה השניה נפרכת מעיקרה. וכיוון שהיתה חשובה לגמרא השאלה השניה - דרכה לימדתנו את היסוד של קניין אשה בכלל - הפכה את סדר השאלות, ובה פתחה.

²¹ על הפסוק בדברים כ"ד, א'.

²² בראשית ב', כ"א-כ"ד.

²³ מאותה סיבה גם התורה נקראת לקח, שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזובו" (משלי ד', ב'), וכן בישיעהו כ"ט, כ"ד.

אדם - אדמה

נראה, שכמו שהחיבור בין איש לאשתו נובע מכך ש"מאיש לקחה", גם החיבור של ישראל לארצו נובע מאותו ענין²⁴:

כִּי מִמְּנֶה לְקַחְתָּ כִּי עֵפֶר אֶתָּה וְאֵל עֵפֶר תִּשׁוּב... אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם.

לאדם עם אשתו ולישראל עם ארצו, קשר נשמתי זהה. על כן פעולת קנין זהה להם - 'קִיחָה'²⁵.

עכשיו יצא דבר מענין: על הפסוק שמתאר את יצירת האדם "עפר מן האדמה", מביא רש"י בשם המדרש:

'עֵפֶר מִן הָאֲדָמָה' - צָבַר עֵפֶר מִכֹּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁבִּכֹּל מָקוֹם שִׁימוֹת שֵׁם תֵּהֵא קוֹלְטָתוֹ לְקַבּוּרָה.

נדרשו חז"ל ליתור של המילה **עפר**²⁶, והסבירו שכביכול האדם נוצר מתמצית של אדמה מכל העולם, "על מנת שבכל מקום שימות, שם תהא קולטתו לקבורה". מסביר המהר"ל את המדרש²⁷:

וּאִם לֹא שֶׁנִּבְרָא מִן כָּל עוֹלָם, לֹא הָיָה שֶׁבִּי הָאָדָם אֵל אוֹתָהּ הָעֵפֶר לְהִיטֵי עִמָּה דְבַר אֶחָד, וְהוּא דְבַר נִפְלָא לְמַבִּין סוּד הַקַּבּוּרָה לְאָדָם.

אין זה מקרי שלימוד קנין אשה נלמד מקבורת שרה. בקבורה חוזרים האדם והארץ להיות אחד, להיות נצח. שם נעשה הקנין הראשון של ארץ ישראל, ומשם יהיה אפשר עכשיו ללמוד לקנין אשה. ולכן השדה נקנית דווקא **מעפרון** - "כִּי עֵפֶר אֶתָּה וְאֵל עֵפֶר תִּשׁוּב". ובשעה שנקנתה המערה מיד עפרון, "תקומה היתה לו, שיצא מיד הדיוט ליד מלך", הרי שעכשיו אפשר לקבור את שרה בקדושה²⁸.

אדם הראשון

אם נבדוק נגלה שהפעם הראשונה שמופיע השרש **קִיחָה** בתורה, היא עוד קודם²⁹:

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בְּגֵן עֵדֶן.

²⁴ בראשית ג', י"ט.

²⁵ הדבר מדויק בשמותם: אדם - אדמה (איש - אשה), אותם אותיות בתוספת 'ה' הנקבה.

²⁶ נדרשו חז"ל ליתור של המילה 'עפר', שכן גבי יצירת הבהמה כתוב: "ויצר ה' אלקים מן האדמה כל חית השדה". במה התייחד האדם אשר נוצר "עפר מן האדמה"?

²⁷ גור אריה במקום.

²⁸ לאור הדברים, נציע פתרון לשאלת התוספות, בענין חוסר ההתאמה בין ה'קִיחָה' ד"כִּי יִקַּח", המתאימת

לאשה, ל'קִיחָה' ד"כִּסְף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי, המתאימת לכסף עצמו. ראינו, שכנגד זה שהאשה נלקחה

מאיש, צריך הוא לבוא ולקחתה אליו חזרה. לעומת זאת, בקנין קרקע, שבה האדם הוא שנילקח 'עפר מן

האדמה', לא שייך לדבר על פעולת קִיחָה שתבוא מצד הקרקע... חוץ ממקרה אחד! אצל היהודי הראשון

שקנה אדמה בארץ ישראל, נמצא רמז ל'קִיחָה' שבאה מצד הקרקע, מצד עפרון - 'כִּסְף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי'!

²⁹ בראשית ב', ט"ו.

אומר ה"שפת אמת" במקום :

ויש לומר על פי מה שכתוב בתנא דבי אליהו בפסוק "וַיִּגְרַשׁ אֶת
הָאָדָם" – שנתן לו גירושין כאשה, מהאי טעמא כתיב כאן ויקח?
כענין שכתוב: 'כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה'. והוא רמז על דביקות ויחוד שהיה
לו מקודם בגן, כמו שאומרים: 'כשמחך יצירך בגן עדן מקדם'.

יסוד הקשר שבין איש ואשה נמצא בקשר שבין הקב"ה לאדם (האדם הפרטי,
או 'האדם' כפי שנקראים ישראל). בהקשר הזה, יפה תרגם הירושלמי: "וַיִּקַּח ה'
אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם – ונסיב ה' אלהים ית אדם". נסיב/ בהקשר של בן-אדם זה רק
על ידי קידושין³⁰. ונמצא אפוא פשוט חדש ל"כשמחך יצירך בגן עדן מקדם" –
כשמחת חתונתו של הקב"ה עם האדם, עם האנושות כולה, בגן עדן.

נראה, שאם נמצא השלב הראשון בהתקשרותו של הקב"ה לאדם (יקיחה!), יש
מקום לחפש אחרי המשך התהליך:

כסף: "וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" - כנגד יציאת מצרים - "וַיִּלְקַחְתִּי אֶתְכֶם".
שטר: "וַיִּצְוֶה ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם... מִכָּל עֵץ הַגֶּן אָכַל תֹּאכַל וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב נָרַע
לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ" - כנגד מעמד הר סיני, שם נצטוו ישראל על עשה ולא תעשה.
ביאה: "וַיֵּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזְרָא כְּנַגְדּוֹ... וַיִּבְרָא
אֶל הָאָדָם" - כנגד הביאה אל הארץ - "וַיְהַבְּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ".

שלושת השלבים הללו יהוו מכאן ואילך תבנית יסוד להתקשרות הפנימית שבין
ישראל לקב"ה, ובין האדם לאשתו.

מסכת קידושין

נסיים בשאלה האחרונה - מדוע נקראת המסכת 'קידושין' ולא 'קניינים'?

הגמרא התלבטה בין לשון 'נקנית' ללשון 'מתקדשת'. בפרק א' נקטה לשון
'נקנית' ובפרק ב' נקטה לשון 'מתקדשת'.

לשון 'קניין' (לוקוחין), כאמור, מבטאת את הפן הסגולי שבאירוסין, שאינו תלוי
בשאיפה או בתוכן כלשהו. ה'קידושין' מבטאים את הפן התוכני והאידיאי
שבאירוסין, את השאיפות הכי עליונות אליהן יצטרכו האיש והאשה להגיע יחד.

³⁰ לקיחת בן-אדם שלא במובן של קידושין, מתורגמת ל'מליל' או ל'דבר', כפי שתרגם כאן אונקלוס.

אכן שתי הבחינות קיימות בקשר האירוסין, אחת באה לידי ביטוי בלשון התורה - "כי יקח", ואחת באה לידי ביטוי בלשון חז"ל - "דאסר לה אכולי עלמא בהקדש".

התורה מדגישה את הפן הסגולי שבאירוסין. פן זה, שעל אף שקיים בין האדם לאשתו בצורה מובהקת, קיים גם בצורה מסוימת בין האדם לשאר קנייניו (ולכן הפרק יעסוק בכל קנייני האדם, כשבראשו קנין אשה שיהווה יסוד ותשתית לזיקה הפנימית שקיימת בין האדם לשאר קנייניו). לעומת זאת חז"ל מדגישים את הפן הממשי שבאירוסין - השאיפות, האידיאלים, התכנים והערכים הקדושים שיעמדו נר לחייהם של בני הזוג.

"מעיקרא תני לישנא דאורייתא ולבסוף תני לישנא דרבנן" - אין כאן תיאור טכני, אלא מבנה עקרוני. ראשית, ההכרה שקיים בין האדם לאשתו קשר פנימי עמוק, שנקבע עוד קודם בריאתו, שלא בבחירתו - בבחינת תורה שבכתב, ואחר כך הרצון לגלותו, לממשו ולהוציאו אל הפועל - בבחינת תורה שבעל פה.

אכן סידר רבי את הפרקים לפי המבנה שתואר. מאידך, את שם המסכת קבע לפי לישנא דרבנן, כפי מה שהיא - **תורה שבעל פה**. תכלית האדם היא לקדש את החומר, לקשר את קנייניו אליו ולגלות בהם את הקדושה, ועל שם תכלית זו נקראה המסכת - **קידושין**.